

Tone Peršak

SLOVENSKA KULTURA PRED IZZIVOM TRETJEGA TISOČLETJA

V Sloveniji že ves čas po osamosvojitvi ni opaziti kakršnekoli razvidne in učinkovite kulturne politike. Odgovornosti za to pa najbrž ni mogoče pripisati samo ministrom za kulturo, ki se jih je od prvih demokratičnih volitev do vključno sedanjega, imenovanega konec februarja, torej v slabih sedmih letih zvrstilo kar pet, temveč predvsem nesposobnosti pretežnega dela nove (večstrankarske) slovenske politike, da si kolikor toliko enotno in kompetentno odgovarja na vprašanje o vlogi in pomenu kulture po osamosvojitvi in uvedbi demokracije in še posebej na vprašanje o vlogi in pomenu kulture v prihodnjih letih in desetletjih ob odločanju za vključitev Slovenije v EU, v NATO ter ob drugih procesih, ki potekajo na globalni ravni. Še več, zdi se, da niti ne gre samo za to, da t.i. velike politične stranke ne znajo najti odgovora na to vprašanje, temveč v večji meri za to, da ga niti ne iščejo kdo ve kako zavzeto.

O vlogi in pomenu slovenske kulture za nastanek in obstanek slovenskega naroda v preteklosti je bilo že veliko povedanega in napisanega. O tem, da je slovenska kultura, še posebej Društvo slovenskih pisateljev, nekateri filozofi, publicisti idr., odigrala eno ključnih vlog v procesu osamosvajanja in demokratizacije Slovenije, je ravno tako bolj ali manj vse znano in te vloge kulture tudi nihče ne zanika. Marsikaj je že bilo dognano, povedano in zapisano tudi o drugačnem položaju slovenske kulture po osamosvojitvi in uvedbi večstrankarske demokracije, pri čemer je moč opaziti, da se kultura ali vsaj določeni del kulture v tem drugačnem položaju še ne znajde najbolje. Tudi podpisani sem v zvezi s tem že zapisal, da se kultura v spremenjenih okoliščinah obnaša, kot da bi se znašla v nekakšnem prazenem prostoru, ker preprosto ne more več delovati tako, kot je delovala prej v povsem drugačnih političnih razmerah, ko slovenski narod še ni bil samouresničen kot nacija, hkrati pa sama v svoji prejšnji vlogi vsaj deloma očitno še vedno vidi svoj tako rekoč edini možni modus vivendi in si tako tudi v novih in povsem drugačnih razmerah (del kulture) prizadeva zadržati prejšnjo funkcijo, kar včasih deluje celo nekoliko groteskno; podobno kot prizadevanje nekaterih politično izrazito opredeljenih izpostav nekaterih strank, ki nastopajo v javnosti kot reprezentativne oblike civilne družbe in se pri tem obnašajo skrajno pristransko v korist tega ali onega političnega voditelja. Deloma se potemtakem kultura (posamezni ustvarjalci) nekako umika iz javnosti in se ukvarja samo še s seboj in svojim delom, deloma vzpostavlja do države in nacionalne skupnosti držo nekakšne užaljene distance, deloma pa se tudi, kot rečeno, postavlja v službo te ali one politične izbire in pogreva model delovanja, ki je pred leti gotovo bil utemeljen, sedaj pa deluje

nekoliko spotakljivo in smešno, pri čemer je popolnoma vseeno, kateri politični izbiri se posameznik ali skupina kulturnikov udinja.

Besedo kultura uporabljam tu predvsem v dveh njenih pomenih: kot zbirno oznako za skupino ali sloj pripadnikov naroda oziroma državljanov, ki ustvarjajo oziroma delujejo na področju umetnosti in mišljenja ali produkcije t.i. kulturnih vrednot (umetniki, misleci oziroma t.i. humanistična inteligenca itd.) ter kot oznako za dejavnost, ki vključuje umetniško ustvarjanje, filozofijo in njej sorodne oblike delovanja (kritiko, publicistiko ipd.), skratka, produkcijo misli in umetnin. Gre potemtakem za podobno rabo tega pojma kot n.pr. v publicistiki uporabljamo nekatere druge pojme v prav tako dveh pomenih. Denimo pojem politika, s katerim prav tako lahko hkrati označujemo dejavnost upravljanja z javnimi zadevami na vseh ravneh od krajevnih do državne ravni in skupnost ali sloj državljanov, ki se s to dejavnostjo ukvarjajo. Na enak način lahko uporabljamo tudi pojme, kot so: slovenska ekonomska znanost, slovensko novinarstvo idr. In tudi, kadar govorimo o vlogi in pomenu slovenske kulture v preteklosti, v bistvu uporabljamo pojem kultura v obeh pomenih besede in mislimo tako na ljudi (Trubar, Linhart, Vodnik, Prešeren, Cankar, Kogoj, Jakopič, Plečnik in tudi Bloudek idr.) kot na njihovo delovanje, seveda pa tudi na estetske vrednosti, vizije in spoznanja, ki so jih ti ljudje ustvarili ali se do njih dokopali in ki danes pomenijo duhovno dediščino celotne skupnosti. Pri tem je potrebno še enkrat poudariti, kar je sicer bilo že povedano, da je prav zaradi tega, ker Slovenci v preteklosti nismo imeli lastne države in torej nismo bili nacija, hkrati pa smo bili ves čas kot narod ogroženi in pravzaprav izpodbijani (ponemčevani, romanizirani, razseljevani ipd.), slovenska kultura poleg svoje osnovne funkcije (ustvarjanje estetskih vrednosti, vizij in spoznanj) izvrševala vsaj še dve pomembni funkciji: nadomeščala je nacionalno politiko in hkrati tako rekoč zavestno ustvarjala slovenski narod kot svoje okolje oziroma kot skupnost, iz katere in za katero kot nacionalna kultura deluje (Trubar, Prešeren, Cankar, Župančič, Kocbek in mnogi drugi, ki so vsi zavestno oblikovali in dograjevali idejo in samo/zavest slovenskega naroda). Naj na tem mestu v obliki nekakšne dodatne opombe ilustriram to trditev tudi z znanim kulturnozgodovinskim dejstvom, da so bili najizrazitejši nosilci te usmeritve v slovenski kulturi vsi po vrsti v sporu s katoliško Cerkvijo in njej pripadno smerjo v kulturi, ki je bila kajpak bolj univerzalistično usmerjena.

Danes pa se v zvezi s slovensko kulturo v prihodnje, denimo v zvezi s slovensko kulturo ob koncu drugega in v začetnem obdobju tretjega tisočletja, ko se bo, kot vse kaže, za vse čase razrešilo vprašanje obstoja slovenske države in Slovencev kot nacije, zastavlja vrsta zelo pomembnih vprašanj, na katera bi morala poskušati odgovorjati poleg same kulture in v sodelovanju z njo tudi nacionalna politika z zavestno načrtovano kulturno politiko. Ta vprašanja se namreč postavljajo tudi drugod. Postavljajo si jih tudi veliko večji narodi in večje države. V okviru Sveta Evrope in tudi v okviru EU je že dozorela zavest o tem, da je ob prizadevanju za enotni gospodarski prostor (enotno tržišče, skupna valuta in predvsem vedno bolj enaki pogoji gospodarjenja s povsem svobodnim pretokom kapitala, delovne sile, znanja in blaga na celotnem območju EU), za enotno zunanjo in enotno varnostno politiko, prav področje kulture in jezikovne politike tisto področje, ki lahko zagotovi ohranitev nekaterih posebnosti Evrope in ohranitev tradicije kulturne raznolikosti Evrope in s tem tudi ohranitev nacij in nacionalnih kultur kot dejavnika spodbujanja razvoja v Evropi. V Evropi, kot se zdi, vsaj za zdaj prevladuje koncept političnega, gospodarskega in varnostnega povezovanja ob spoštovanju različnosti, se pravi koncept povezovanja, sodelovanja in združevanja nekaterih funkcij države ter nekaterih

njenih pristojnosti in ne koncept »združenih držav Evrope« po zgledu ZDA, kar bi pomenilo tudi prevzem ideje t.i. topilnega lonca (če bi, denimo, prevladal koncept popolne integracije v okviru NATO). Zato si bolj ali manj vse, še zlasti večje evropske države že več desetletij prizadevajo uveljaviti zelo jasno usmerjene koncepte nacionalne kulturne politike, ki nemalokrat vzbujajo pomisleke najbolj liberalno mislečih politikov in teoretikov, ker je tuintam videti celo do neke mere ksenofobična (recimo francoska prizadevanja zoper vdiranje anglizmov v vsakdanjo francoščino in pobiranje takse na predvajanje ameriških filmov za financiranje domače filmske proizvodnje). Hkrati pa, ker pač še vedno delujejo tudi vzorci mišljenja iz preteklih časov, ta kulturna politika navzven ohranja tudi nekatere značilnosti ekspanzionističnega, lahko celo rečemo kar imperialističnega mišljenja nekaterih velikih nacij. Vključuje namreč tudi spodbujanje »izvoza« nacionalne kulture in prizadevanje po razširjanju kulturnega in posredno tudi političnega vpliva teh nacij. Ob vseh dobrih in nedvomno pozitivnih namenih imajo namreč ustanove, kot so Britanski svet, Goethejev inštitut, razni francoski in tudi ameriški kulturni centri, deloma tudi to funkcijo.

Ko se torej sprašujemo o slovenski kulturni politiki in nacionalnem kulturnem programu kot tisti obliki, v kateri naj bi kulturna politika postala operativna, si moramo najprej postaviti vprašanje, ali in kako lahko slovenska kultura zagotavlja obstoj in ohranitev slovenstva v spremenjenih razmerah življenja ob vključitvi Slovenije v EU in NATO in po njej, ob uveljavljanju koncepta globalizacije na vseh področjih življenja, ki se kaže tudi kot vsiljivo prizadevanje za uveljavljanje poenotenih in poenostavljenih vzorcev mišljenja ter kliširanih oblik informiranja, kar vpliva tudi na vsebino informacij, vse skupaj pa na poenotenje vrednot in ukinjanje posebnosti različnih vrednostnih sistemov? Pri čemer izhajamo iz predpostavke, da nacija in pripadnost nacionalni skupnosti pomenita tudi posebni vrednostni sistem, ki se izraža ne le v politiki in v skupnostnih vzorcih vedenja, temveč tudi skozi jezik in nacionalno kulturo. Kako naj torej v tem svetu slovenska kultura prevzame vlogo dejavnika in medija za ohranjanje in uveljavljanje slovenske različnosti in nacionalne samozavesti, če to seveda Slovenci sploh še želimo? Včasih se namreč, vsaj ob početju in izjavah nekaterih izpostavljenih predstavnikov ljudstva, naj bo v politiki ali tudi v sami kulturi, zdi, da je zavzemanje za takšno vlogo kulture in s tem za ohranjanje slovenske nacionalne samozavesti nekaj že preseženega in nepotrebnega. Vendar izhajajmo v tem razmišljanju iz predpostavke, da je bilo prizadevanje za samostojno državo, ki ga je podprlo ljudstvo v zares veliki večini na plebiscitu, verodostojni izraz volje in prepričanja, da slovenski narod mora in želi postati in potem tudi ostati nacija. Da torej želi biti in ostati skupnost, ki se vzpostavlja kot drugačna od drugih nacionalnih skupnosti, pri čemer je bilo že prej in ob osamosvojitvi jasno, da med bistvene attribute te drugačnosti ali samosvojsosti (samobitnosti) spadata predvsem jezik in nacionalna kultura, saj sta bila prav jezik in nacionalna kultura poleg gospodarske suverenosti in težnje po demokraciji v letih osamosvajanja največkrat omenjani ogroženi vrednoti, ki smo jih z osamosvojitvijo želeli obvarovati oziroma si jih zagotoviti.

Slovenska država bi torej morala čimprej in s čimvišjo stopnjo soglasja izoblikovati nacionalni kulturni program za naslednja desetletja, ki bodo ne le za Slovence in Slovenijo, temveč za vse evropske narode in države, še zlasti za manjše, desetletja velike preizkušnje. Ne glede na leporečje slovenskih politikov, ki se ukvarjajo z zunanjo politiko in zagotavljajo, da si bomo Slovenci za vse čase zagotovili ohranitev slovenstva šele, ko se bomo enakopravno vključili v »evropsko prvo ligo« (v EU) in ne glede na to, da seveda Slovenija ne more in ne sme ostati zunaj EU, še zlasti ne,

če se bo EU razvijala približno tako, kot je trenutno načrtovano, pa se je vendarle potrebno zavedati, da so tudi v Evropi nadvse opazne težnje po tem, da bi se evropske države in narodi »stopili« v enotno ljudstvo Evropejcev, notranje razčlenjeno kvečjemu na bolj ali manj folklorni ravni, delno okrepljeni z ohlapno mrežo t.i. regij. Ne gre torej za vprašanje, ali naj se Slovenija vključi v EU ali ne, temveč, kako naj se pripravi na čas po vključitvi in katera so tista ključna področja, na katerih se je potrebno posebej pripraviti in si prizadevati za to, da v pogajanjih o vključitvi zaščitimo tiste posebnosti in attribute, ki lahko zagotovijo ohranitev nacionalne samobitnosti kljub in ob gospodarski in politični ter varnostni integraciji v EU in kljub temu, da bomo prisiljeni prenesti del svoje suverenosti na skupne organe EU. Če tokrat ostanemo v tem razmisleku samo pri kulturi (in jeziku), se moramo tem bolj zavedati, da gre za področje, ki je prav s teh vidikov, kot so načrtovanje v kulturi, pripisovanje določenih funkcij ali celo nalog kulturi, kar lahko vodi v instrumentalizacijo kulture in v kulturno politiko, ki bo zašla v spodbujanje utilitarističnih pogledov na umetnost, izjemno občutljivo. Kako torej znotraj politike načrtovati kulturno politiko in oblikovati nacionalni kulturni program, ki bo upošteval avtonomijo kulture in izhajal iz spoznanja, da kultura ostane kultura in ustrezno izpolnjuje svojo funkcijo samo, če tega pravzaprav od nje ne zahtevamo in ji ne predpisujemo kakršnihkoli smernic za to, da bi to funkcijo izpolnjevala? Politika potemtakem tudi pri oblikovanju nacionalnega programa mora ohraniti t.i. politiko distance in se ukvarjati v prvi vrsti z načrtovanjem in ustvarjanjem pogojev za delovanje na področju kulture in za uveljavljanje strokovnih (estetskih!) kriterijev v presoji o pomembnosti posameznih dosežkov na področju kulture. Temeljno pa je, da politika prizna kulturi poleg (strokovne) avtonomije področja njen pomen in enakopravnost, kar pomeni, da politika (država) ne sme kulture obravnavati paternalistično in se do nje vesti kot do manjše skupine ali sloja nekoliko manj odgovornih ljudi, ki jih politika iz takšnih ali drugačnih razlogov blagohotno prenaša in povrh še vzdržuje (s proračunskimi sredstvi), kot je bilo to tudi v zadnjih letih nemalokrat čutiti v sicer redkih razpravah o kulturi v parlamentu. Tudi sicer je potrebno pripomniti, da se slovenski državi zelo slabo piše, če se slovenska politika ne bo otresla kompleksa večvrednosti in nadrejenosti drugim dejavnostim in področjem življenja in delovanja in ne bo pristala na enakopraven dialog s temi drugimi področji o zadevah nacionalnega pomena.

Da bi tak nacionalni kulturni program politika, seveda v neposrednem in tesnem sodelovanju (v dialogu) s kulturo lahko oblikovala, bi morala najprej sama spodbuditi temeljit premislek o tem, kaj se ta čas sploh dogaja v kulturi, in to ne le v slovenski. Dosedanje razprave o kulturi in kulturni politiki znotraj politike (v vladi in v parlamentu in pred volitvami, kolikor je teh razprav sploh bilo) pa žal pričajo, da v slovenski politiki prevladujejo izredno skromne in hkrati pretežno zelo tradicionalne ali celo arhaične in že davno presežene predstave in tudi zahteve v zvezi s kulturo. V nekaterih političnih krogih pogrevajo prastare modele mišljenja o domačijskosti in vzgojnih funkcijah kulture, v mnogih razpravah pa je bilo slišati tudi zelo površno, vendar odločno zavračanje nekaterih kulturnih oziroma umetniških dejavnosti, češ saj Slovenci tega sploh ne potrebujemo in ne maramo, ker je to nam tuje ipd. Ob prehodu v tretje tisočletje, ki naj bi se menda po eni strani začelo kot tisočletje globalnega povezovanja, sodelovanja in celo združevanja, po drugi strani kot tisočletje vedno višje ravni individualne svobode in po tretji strani kot tisočletje popolnoma drugačnih načinov življenja, ki bodo temeljili na razvoju informacijskih tehnologij, na popolni prevladi vizualnih in drugih novih umetnosti pa tudi kot tisočletje prostega časa, pri čemer se utegne vprašanje izpolnjevanja prostega časa

čimbolj smiselno spremeniti v svojevrstno obsedenost, je gotovo tem bolj pomembno tudi vprašanje, kakšna utegne biti slovenska kultura v tem prihajajočem tisočletju in ali ta kultura bo (lahko) zagotavljala vse to, kar od nje pričakujemo. Ko namreč razglabljamo o pomenu in vlogi kulture, si verjetno v največji meri predstavljamo bolj ali manj tradicionalne vrste in oblike kulture in se nič ne sprašujemo o tem, ali pretežno še vedno veljavne predpostavke o nekakšni neformalni hierarhiji v sistemu umetnosti, povzete v bistvu po Heglu, še držijo ali ne. Marsikdo ocenjuje, da je XX. stoletje že v celoti sprevrglo razmerja v domnevnem sistemu umetnosti. Če so v antiki in srednjem veku izrazito prevladovali umetnosti, ki jih dojemamo z vidom in sluhom, in če je po izumu tiska in uvajanju obveznega šolstva vedno bolj prevladovala književnost, nedvomno osrednja umetnost XVIII. in XIX. stoletja, se zdi, da v XX. stoletju ponovno vse bolj prevladujejo (nove) umetnosti, ki jih dojemamo z vidom ali z vidom in sluhom hkrati. Poleg tega je zlasti v zadnjih desetletjih opaziti še nekatere pomembne spremembe. Tudi v Sloveniji se ravno tako kot drugod v svetu zelo spreminjajo bralne navade, kar je pomembno, če vztrajamo pri postavki, da je književnost kot umetnost jezika, ki goji in razvija jezik kot temeljno izrazno sredstvo nacionalne samobitnosti. Nedvomno danes bere več ljudi, če upoštevamo tudi branje dnevnikov, tednikov in vseh mogočih strokovnih in poljudnih publikacij, kot pred petdesetimi ali tudi tridesetimi leti. Vendar med tem branjem vse bolj prevladuje branje publikacij, za katere je značilna površna in bolj ali manj neustvarjalna raba jezika, medtem ko se delež bralcev kakovostnega leposlovja v celotnem številu prebivalcev zmanjšuje. In še posebej pomenljiva je najbrž logična ugotovitev, ki izhaja iz anket in raziskav, da so pred desetletji brali slovensko leposlovje praviloma vsi izobraženci različnih usmeritev (tudi tehnična inteligenca, zdravniki, ekonomisti, pravniki itd.), medtem ko je danes nesporno, da je skupno število bolj ali manj rednih bralcev leposlovja nižje od števila višje in visoko izobraženih prebivalcev Slovenije, pri čemer najbrž celo večinski del bralcev leposlovja za odrasle tako ali tako predstavljajo srednješolci, študentje in upokojenci. To seveda ne pomeni, da še vedno premalo številna skupina višje in visoko izobraženih Slovencev nima potrebe po umetnosti oziroma kulturi, ampak to pomeni, da se ta skupina najbrž že v večji meri kot za leposlovje zanima za druge umetnosti, zlasti za film in tudi za glasbo, gledališče, ples itd. Skratka, zdi se, da potreba po branju leposlovja in s tem po intimnem srečevanju s tisto vrsto umetnosti, ki verjetno najbolj, ne pa edina, udejanja prej opisano zmožnost nacionalne kulture, upada. In ne glede na zelo zavzeto in tudi preiščeno stališče pripadnikov besedne umetnosti, ki jim pripadam tudi podpisani, in ki ga je pred kratkim dokaj polemično izpovedal tudi predsednik Društva slovenskih pisateljev Evald Flisar (na tradicionalnem literarnem večeru DSP ob slovenskem kulturnem prazniku), da je literatura nezamenljivi način umetniškega izražanja posameznika in jezikovne skupnosti, je vprašanje, ali bo literatura (kot pisanje in tudi kot branje ali uživanje umetnosti) tudi v prihodnje, denimo v XXI. stoletju, še vedno ena najbolj pomembnih umetniških praks in celo najpomembnejša med njimi ali pa bo le še vedno manj navzoča in zato tudi manj pomembna umetnost za ozko in nekoliko posebno elito, zelo pomembno. Četudi pri tem lahko predpostavimo, da bo to elita, ki bo še vedno zajemala večinski del mnenjskih voditeljev v skupnosti. Hkrati pa se ponekod po zaslugi velikih založnikov vse bolj uveljavlja razumevanje, da morajo tudi za literaturo veljati do določene mere podobni kriteriji kot za bolj množične oziroma popularne umetnosti. To pomeni, da sta za pisca bolj kot ustvarjalnost in daljnosežnost umetniške slutnje pomembni večšina in sposobnost zadovoljevanja trenutnih potreb bralcev. Nekatere velike založbe po svetu se že sproti ukvarjajo z »raziskovanjem tržišča«, kar v tem

primeru pomeni ugotavljanje, katere literarne teme so trenutno v modi in potem pri svojih piscih preprosto naročijo po deset, dvajset ali celo trideset romanov s podobno tematiko in naposled te romane tudi v krajšem obdobju ali celo hkrati izdajo. V takšnem primeru se literatura v celoti spremeni v tržno usmerjeno storitveno dejavnost, ki je lahko tudi zelo donosna.

Vsa ta vprašanja so pomembna zato, ker branje leposlovja in razširjenost branja sama po sebi pomenita poseben kulturni pojav. V zgodovini so že obstojale kulture, morda bi v tem primeru bilo bolje reči civilizacije, ki so gojile drugačen tip kulture, ki ni temeljil na pisani besedi, kot je to verjetno mogoče reči za evropsko civilizacijo po srednjem veku in izumu tiska. In zdi se, da je del t.i. globalističnih teženj tudi težnja po takšni umetnosti in kulturi, ki bi uporabljala drugačna izrazna sredstva in ne ta ali oni nacionalni jezik, ki kljub vsemu predstavlja omejitve. Obenem pa, kot rečeno, ravno nacionalni jeziki, v veliki meri razviti do današnje stopnje tudi po zaslugi nacionalnih književnosti, najbolj izražajo in pričajo o posebnostih posameznega naroda, ki ta ali oni jezik govori. Saj so se jeziki in najprej ljudstva in potem narodi v modernem pomenu besede tudi oblikovali hkrati in osamosvojitev ter razvoja posameznega jezika znotraj širše jezikovne skupnosti (slovanske, germanske, romanske) sta potekala vzporedno z razvojem skupnosti v ljudstvo in narod. To so torej neločljive zadeve.

Če torej razmišljamo o težnji po samoohranitvi nacionalne skupnosti in skladno s tem nujno tudi o težnji po ohranitvi lastne države ali vsaj nekaterih najbolj bistvenih atributov lastne (nacionalne) države kot okvira in načina samouresničevanja nacije, in to v širšem okolju in času, v katerih vse bolj prevladuje misel o koncu nacionalne države, gotovo ne moremo tudi mimo vprašanja o smiselnosti takšnega razmišljanja. Tem bolj, ker se očitki o nesmiselnosti prizadevanj za ohranitev nacionalne samobitnosti in celo o nesmiselnosti zastavljanja vprašanj o tem, ali in kako zagotoviti obrambo in ohranitev nacionalne samobitnosti v slovenski javnosti in tudi v slovenski politiki, že pojavljajo. Po eni strani na ravni dnevne politike kot očitek, da gre za t.i. evroskepticizem in zaplankano nacionalistično težnjo po samoizolaciji in po drugi strani, v delu publicistike in žurnalizma, češ da gre za nedopustni provincializem in strah pred »velikim svetom«, ki z velikimi koraki hiti v prihodnost brez jezikovnih, informacijskih, kulturnih in vsakršnih drugih meja. Na takšne očitke in nemalokrat celo nekoliko mazohistične črnogledne predpostavke je mogoče odgovoriti vsaj na tri načine. Najprej tako, da zahtevamo razločevanje med povsem naravno težnjo sleherne in tudi nacionalne skupnosti po samoohranitvi in nacionalizmom, ki je običajno res iz takšnih ali drugačnih razlogov nasilen navznoter in navzven. Nadalje lahko odgovorimo z neke vrste zgodovinsko prisodobno: tudi Rimljani bi lahko, ko so se na mejah imperija pojavila prva nasilna plemena z vzhoda in so posamezniki že začeli napovedovati konec Rima, preprosto razpustili svoje legije in se predali, pa tega niso storili, in vendar se je cesarstvo obdržalo še nekaj stoletij, vzhodni del pa celo več kot tisoč let. In na isti ravni lahko uporabimo kot odgovor tudi vsak svoj lastni primer: vsi vemo, da bomo umrli in vendar si kljub temu prizadevamo za to, da bi si zagotovili čim boljše razmere za življenje, se čim več naučili in razvili svoje sposobnosti in, skratka, čim dlje in čim bolje živeli in zakaj bi se ravno nacionalna država morala temu odpovedati? Naposled pa se lahko ob vseh teh napovedih o koncu nacionalne države ter nacionalnih kultur in o postopnem oblikovanju velike nadnacionalne evropske politične, gospodarske in kulturne skupnosti brez vsakršnih meja in najrazličnejših plotov, vprašamo ravno tako kot ob vseh drugih futuroloških napovedih, ali se bo to res zgodilo točno tako, kot napovedovalci in načrtovalci danes napovedujejo? In zakaj naj bi torej Slovenija

že danes ravnala tako, kot da se je to, kar naj bi se zgodilo čez nekaj desetletij ali še kasneje, že zgodilo! Tudi politična zgodovina nas naposled uči, da se v Evropi že ves čas, kar zavest o Evropi sploh obstoja, ubada z načrti in poskusi poenotenja in vendar, razen za nekaj časa in nikoli v celoti, še noben tak načrt ali poskus ni uspel. Tako, da bi celo lahko v razmisleku o lastni prihodnosti izhajali iz ravno nasprotnih predpostavke, da evropske politične, gospodarske in kulturne skupnosti nikoli ne bo. In vendar tega kajpak tudi podpisani ne predlagam, ker menim, da je dejansko napočil čas, da se Evropa, vključno s Slovenijo, vsaj politično in varnostno ter gospodarsko čim bolj integrira.

Izhajamo torej iz dveh postavk! Iz postavke, da se Evropa bo politično in gospodarsko v čim večji meri povezala, in da v ta okvir nedvomno sodi tudi Slovenija, in iz postavke, da je smiselno in nujno potrebno, da tudi Slovenija želi in mora ohraniti določene attribute nacionalne države, predvsem pa si prizadevati za obrambo in ohranitev slovenske skupnosti kot nacije, ki predstavlja svojevrstni sistem vrednot in hkrati okvir oziroma energetskega polja, v katerega bolj ali manj spada in mu pripada vsak pripadnik skupnosti in se s to pripadnostjo vsaj deloma tudi konstituira in samoutemeljuje kot osebnost. In s tem se vračamo k vprašanju o nacionalni kulturi in nacionalnem jeziku, ki naj bi tudi v prihodnje igrala bistveno vlogo pri ohranjanju nacionalne skupnosti. S tega vidika so prejšnje opazke o spreminjanju statusa književnosti nadvse pomembne. Če bo vedno manj ljudi bralo, in če bomo še naprej ravnali s svojim jezikom tako, kot je opaziti, da ravnamo zlasti v zadnjih letih (zanemarjanje nekaterih temeljnih pravil slovnice, malomarno opuščanje nekaterih posebnih kvalitet slovenskega jezika, nekritično vnašanje ne le tujk, temveč kar tujih izrazov in celih fraz ter iz več besed sestavljenih pojmov in oznak, zelo opazno prilagajanje pogovornih oblik jezika pravilom in konvencijam iz drugih jezikov), bo jezik vedno bolj izgubljal dve svoji temeljni funkciji, ki ju tu lahko zasilno poimenujemo kot estetsko funkcijo in neke vrste ontološko funkcijo. Jezik namreč imenuje, opisuje in tudi vrednoti svet v celoti in posamezne stvari in prav v tem pogledu predstavlja nazor skupnosti, ki ta jezik govori, njen pogled na svet, njeno skupno oceno pomembnosti stvari in pojavov in njeno posebno dožemanje »značaja« teh stvari in pojavov. Ni najbrž vseeno, s kakšno zvočno podobo (besedo) imenujemo kakšno stvar oziroma ni nepomembno to, da jo Slovenci poimenujemo z besedo, ki zveni drugače kot beseda, s katero poimenujejo isto stvar Nemci ali Angleži ali Francozi, saj to izraža naš odnos do te stvari. In če, kot rečeno, brez pomislekov sprejemamo tuje besede za stvari, ki so ali postajajo del sveta, v katerem živimo, se s tem odpovedujemo pravici in potrebi po tem, da te stvari (in svet kot celoto) poimenujemo skladno z našim pogledom na te stvari in na svet; odpovedujemo se torej nekakšnemu temeljnemu razmerju do stvari in sveta. Lahko bi rekli, da se odpovedujemo svoji ustvarjalnosti in pristajamo na položaj neustvarjalne in nekritične papige, kar pomeni, da se odpovedujemo svoji (seveda skupnostni) »osebnosti«.

Skratka, če slovenska nacionalna politika želi sama sebi zagotoviti prihodnost, mora priznati enakopravnost, pomen in avtonomijo drugih dejavnosti, ki so ravno tako nacionalnega pomena in obsega oziroma drugih področij in oblik delovanja na nacionalni ravni. In to še posebej velja za kulturo in zavestno gojen odnos do nacionalnega jezika. Kajti kultura bo svojo vlogo nedvomno odigrala, če ji bomo to le omogočili. Naloga slovenske kulturne politike potemtakem ni le, kot zdaj že vrabci čivkajo, zagotavljanje ustreznega deleža v bruto domačem proizvodu in skrb za to, da bodo javna sredstva v večji meri porabljena za financiranje programov in ne predvsem za financiranje obstoja posameznih ustanov (za plače), temveč je njena

naloga v še večji meri zavestno prizadevanje za ustrezno družbeno klimo za kulturo in njen status. Ta je trenutno povsem neustrezen in tudi zato kulturi oziroma organizatorjem kulturnih prireditev veliko težje uspe pridobiti mecene ali sponzorje kot organizatorjem športnih prireditev. Kulturna politika mora biti vtkana v vzgojno-izobraževalno politiko in programe s tega področja, četudi pri tem gotovo ne gre le za število ur za posamezne predmete in za formalni status predmetov, temveč veliko bolj za to, da je z določenimi vsebinami prežeto tako rekoč vse delovanje šolskega sistema, in da te vsebine niso odrinjene v geto enega samega predmeta. Kaj pomaga, če npr. učitelj slovenščine še toliko leporeči o materinem jeziku, če bi vsi drugi, denimo, govorili tako, kot da jim je jezik deveta skrb? Bralna in govorna kultura ne moreta biti prepuščeni prizadevanju posameznih zanesenjakov na posameznih šolah, temveč morata najbrž biti eden temeljnih ciljev slovenske kulturne politike in preko nje eden pomembnih ciljev slovenske nacionalne politike. Ali, če posežemo še na drugo področje, dokler bodo zborniki referatov za kakšno strokovno srečanje slovenskih zdravnikov ali znanstvenikov z določenega področja natisnjeni pretežno v angleščini (in celo brez povzetkov v slovenščini), dotle si najbrž slovenska nacija, kljub vsemu prizadevanju za prodor »slovenske znanosti« v svet, ne more obetati kakšne resne prihodnosti.

Po drugi strani slovenska kulturna politika mora biti naravnana v spodbujanje umetniške ustvarjalnosti na vseh področjih in mora zavestno podpirati razvoj tradicionalnih in novih umetnosti, tudi modnih ter alternativnih in, podobno kot to počnejo druge evropske države, veliko bolj načrtno kot doslej mora vlagati v prodor slovenske umetnosti na tuje umetnostne trge; naj gre pri tem za književnost, film, slikarstvo, gledališče ali katerokoli drugo umetnost. Kitajci in Japonci so skoraj gotovo o Sloveniji do leta 1991 izvedeli več ob gledanju filma Dolina miru kot iz časopisov, Brazilci in Mehičani predvsem ob srečanju s slovenskim (najprej s SMG in potem z mariborskim) gledališčem itd. In tudi Slovenci preprosto moramo priznati, da se vse kolikor toliko pomembne države in nacije uveljavljajo tudi z »izvozom« svoje kulture.

Pogoj za vse to pa je najbrž spoznanje, do katerega se večinski del slovenske politike tudi še ni dokopal, da kultura nikakor ni zgolj breme, ki ga vladajoča politika kot upravljalka in skrbnica nad javnimi sredstvi bolj ali manj potrpežljivo prenaša. Kultura neposredno in posredno postaja vedno bolj pomembna gospodarska dejavnost; morda bi celo lahko rekli, da postaja ena najpomembnejših storitvenih dejavnosti. Kinematografija, koncertna dejavnost, velike razstave in kulturni sejmi (npr. veliki knjižni sejmi) in razni festivali v veliki meri preživljajo tudi cela mesta ali vsaj dobršne dele prebivalstva nekaterih mest in posredno omogočajo tudi druge dejavnosti na področju industrije in storitev. Po nekaterih ocenah naj bi, denimo celo v Nemčiji kultura posredno in neposredno prispevala v državni bruto domači proizvod že skoraj osem odstotni delež, kar je nedvomno nekajkrat več kot vlaga nemška država v kulturo. Če smo torej nekoliko pragmatični, je vprašanje prihodnosti slovenske kulture za slovensko državo zelo pomembno tudi s tega vidika. Še zlasti, če ta vidik postavimo v kontekst že omenjenega vprašanja o smiselnem zapolnjevanju prostega časa v prihodnosti.